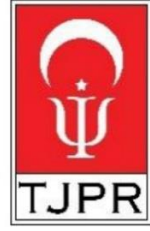

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 10 • Aralık 2024 • 35-54
Issue: 10 • December 2024 • 35-54

Din Psikolojisi Perspektifinden Turgut Uyar'ın Şiirlerinde Tanrı Tasavvuru

The Image of God in Turgut Uyar's Poetry
from the Perspective of the Psychology of Religion

Ayşe Nur Biçer

Yüksek Lisans Öğrencisi
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: aysenur.karaboyun@gmail.com
Orcid: 0009-0003-4259-3377
Samsun / Türkiye

MA Student
Ondokuz Mayıs University
Institute of Social Sciences
E-mail: aysenur.karaboyun@gmail.com
Orcid: 0009-0003-4259-3377
Samsun / Türkiye

<https://doi.org/10.59379/tdpd.1505187>

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 26 Haziran 2024 • 26 June 2024
Kabul Tarihi • Accepted 19 Ekim 2024 • 19 October 2024

Ö z e t

Bu makalenin amacı, Turgut Uyar'ın şiirlerinde Tanrı tasavvurunu, din psikolojisi bağlamında derinlemesine analiz etmektir. Şiirin, şairin bireysel deneyimlerini ve kolektif insanlık tecrübelerini yansıttığı ifade edilmektedir. Uyar'ın Tanrı inancını doğrudan bir tema olarak ele almadığı; ancak metaforlar ve söylemlerle inancını estetik bir unsur olarak yansıttığı görülmektedir. Şairin Tanrı tasavvurunun genellikle antropomorfik bir nitelik taşıdığı ve Tanrı'nın insani özelliklerle betimlendiği belirtilmiştir. Uyar, Tanrı'yı bazen güçlü bir kahraman, bazen de masumiyetle yaklaşılması gereken bir otorite olarak tasvir etmiştir. Uyar'ın Tanrı algısında, uhrevi ve aşkın bir varlıktan daha çok yaratıcı sıfatının öne çıktığı vurgulanmıştır. Şairin şiirlerinde, Tanrı'nın varlığına dair sürekli bir sorgulama ve gelgitler dikkat çekmektedir. Doğaya ve evrendeki düzene duyulan hayranlığın, Tanrı tasavvurunun şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir. Tanrı'nın halk ve vatan ile özdeşleştiği; ancak geleneksel vahiy temelli Tanrı anlayışından farklı bir yaklaşım sergilendiği gözlemlenmiştir. Şairin, Tanrı'ya yönelik suçluluk duygusu ve kendi iç hesaplaşmaları da şiirlerinde sıkça yer bulmuştur. Bu bağlamda, Uyar'ın "Büyük Saat" adlı toplu şiirlerinde, Tanrı'nın insani özelliklerle tasvir edildiği, bazen mitolojik bir figür olarak algılandığı görülmektedir. Şairin eserlerinde, Tanrı'ya çocukça bir saflıkla yaklaşım, doğa ile Tanrı arasında bağlantı kurma çabası ve Tanrı'ya yönelik sorgulamalar öne çıkmıştır. Uyar'ın, Tanrı'nın aşkın sıfatlarını genellikle reddederek, O'nu yaratma sıfatıyla sınırlı bir varlık olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, Uyar'ın eserlerinde vatan ve halk kavramlarının, Tanrı algısıyla iç içe geçtiği ve şairin dini düşüncelerini ulusal değerlerle harmanladığı vurgulanmıştır. Sonuç olarak, Turgut Uyar'ın şiirlerinde Tanrı tasavvuru, şairin bireysel inançları, kültürel bağlamı ve poetik tercihleriyle şekillenmiştir. Bu tasavvur, din psikolojisi açısından, bireyin Tanrı algısının sanatsal bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Uyar'ın eserleri, din ve edebiyat ilişkisi bağlamında, Tanrı tasavvurunun bireysel ve toplumsal dinamiklerle nasıl şekillendiğini incelemek için önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Şairin şiirlerinde Tanrı, metafizik bir yaratıcıdan daha çok insan yaşamını ve toplumsal dinamikleri etkileyen güçlü bir figür olarak betimlenmektedir. Bu makale, Uyar'ın eserlerinin, din psikologları için değerli bir inceleme alanı sunduğunu ortaya koymuştur.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Turgut Uyar • Tanrı tasavvuru
Şiir analizi • İnanç

A b s t r a c t

The purpose of this article is to provide an in-depth analysis of the image of God in Turgut Uyar's poetry within the framework of the psychology of religion. Poetry is described as both a reflection of the poet's personal experiences and a mirror of collective human encounters. While Uyar does not explicitly present belief in God as a central theme, he conveys his faith as an aesthetic element through metaphors and discourses. His conception of God is often anthropomorphic, depicting divine attributes with human-like qualities. Uyar portrays God at times as a powerful hero and at other times as an authority figure to be approached with innocence. It is emphasized that in Uyar's portrayal of God, the creative attribute takes precedence over transcendental or metaphysical dimensions. His poems frequently reveal a persistent questioning and vacillation concerning the existence of God. Admiration for nature and the cosmic order plays a pivotal role in shaping his image of God. Uyar's poetry reflects an identification of God with notions of the homeland and the collective people, though his approach diverges significantly from traditional understandings of a revealed deity. Feelings of guilt toward God, coupled with profound internal struggles, frequently surface in his poetry. In this context, Uyar's *Büyük Saat* (The Great Clock), a compilation of his complete poems, depicts God as bearing human attributes and occasionally as a mythological figure. His works emphasize an approach to God characterized by childlike innocence, a deliberate effort to bridge nature and the divine, and an ongoing inquiry into the nature of God. Uyar's rejection of God's transcendent qualities and his depiction of God as a being primarily defined by the act of creation are particularly noteworthy. Furthermore, his works demonstrate how the concepts of homeland and community intertwine with his image of God, fusing his religious reflections with nationalistic values. In conclusion, the image of God in Turgut Uyar's poetry is intricately shaped by his personal beliefs, cultural milieu, and artistic preferences. From the perspective of the psychology of religion, this depiction can be regarded as an artistic reflection of the individual's perception of divinity. Uyar's works serve as a valuable resource for examining how images of God evolve within individual and societal contexts. In his poetry, God is portrayed not as a metaphysical creator but as a compelling figure profoundly influencing human existence and social dynamics. This article underscores the significance of Uyar's works as a fertile ground for scholarly inquiry in the psychology of religion.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Turgut Uyar • Image of God
Poetry analysis • Faith

Giriş

Din terimi, geleneksel bağlamda, insanın kutsal ile kurduğu ilişkiyi ve bu ilişkinin tüm tezahürlerini kapsamaktadır (Meissner, 1987: 119). Vergote (1999), dinin özsel doğasına ilişkin kesin bir şey söylemenin imkânsızlığını vurgulamakla birlikte, dinin anlamına dair bir tanımın zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Ancak ona göre, bu tanım yalnızca dinin kültürel bağlamda ortaya çıkış biçimiyle sınırlandırılabilir. Vergote, dini "tabiatüstü bir varlık ya da varlıklarla ilişkilendirilen işaretlerin, davranışların, duyguların ve dilin bütünü" olarak tanımlamaktadır (Vergote, 1999: 14-15). Dinin doğasından kaynaklanan çok yönlü yapısı sebebiyle sayısız din tanımının varlığına işaret edilmektedir. Bu çeşitliliğin temelinde, dinin her bireyde uyandırdığı farklı ve özgün duyguların rol oynadığı belirtilmektedir (Clarck, 1969: 17).

İnsan ile din arasındaki ilk temas noktasının, Tanrı tasavvuru biçimleri üzerinden gerçekleştiği söylenebilir. Bu bağlamda, Tanrı tasavvuru, din psikolojisi disiplininin ele alması gereken temel konular arasında yer almaktadır (Hacıkeleşeoğlu, 2022: 47). Çeşitli dinlerin, semboller, örnekler ve sıfatlar aracılığıyla inananların zihinlerinde belirli bir tasavvur oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda bireyler, gelişimsel özelliklerine bağlı olarak öznel bir Tanrı tasavvuru geliştirmek durumundadır. Winnicott, Tanrı tasavvurunun oluşum sürecinde öznel süreçlerin vazgeçilmez bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu öznel süreçlerin eksikliği durumunda, Tanrı'nın insanın algısında erişilmesi güç ve uzak bir nesneye dönüşmesinin kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir (Kısa, 2013: 217).

Bu makalede, Turgut Uyar'ın şiirlerinden Tanrı tasavvuruna dair çıkarımlar yapılacağından, şiirin sanatçının kişiliği ile olan bağlantısının da ele alınması gerekmektedir. Şiir, tüm muğlaklığı ve özsel yapısıyla dışavurumun sınırlarını genişleten bir araç olarak değerlendirilir. Şair özenin, parçalı deneyimlerden tek bir bütün oluşturduğu ifade edilmektedir. Dilin, tarihin ve kültürün bir arşivi olarak kabul edilmesi durumunda, şiirin de dili meydana getiren en hakiki unsuru temsil ettiği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, Amerikan düşünür ve şair Emerson tarafından dilin "fosil bir şiir" olarak tanımlandığı belirtilmektedir (Parini, 2020: 35). Bu nedenle, şairin temel görevinin dili yenilemek, geçmiş ile gelecek arasındaki dilsel bağı diri tutmak ve sözcükleri o ilkel ve resimsel hâline her dönemde yeniden taşıma çabası olduğu vurgulanmaktadır. Şiirin, şairin bireysel ve bağımsız deneyimlerini tek bir bütün hâline dönüştürmesi, şairden bağımsız bir şiirin varlığının düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Öncelikle, Tanrı tasavvuru gibi bir konunun ele alınmasında, ilgili şairin derin bir dindarlık taşımasının bir gereklilik olmadığı ifade edilmelidir. Şiir, çıkarım yapılabilecek her türlü tema ve malzeme üzerine eğilme imkânı sunan bir sanat dalı olarak değerlendirilmektedir. Yaşamda, başkalarıyla paylaşılan deneyimlerde, karşı tarafın aynı hissi taşıdığı ortak bir tanım içerisinde yer almasına rağmen, bu hissi eşit bir yoğunlukla yaşamadığı sıklıkla fark edilmektedir. Bu durumun en belirgin farklılaşmalarının, özellikle inanç temelli konularda yaşandığı gözlemlenmektedir. Aynı başlık altında dahi Tanrı tasavvurlarının bireyler arasında farklılık gösterebileceği ifade edilmektedir. Bu çalışmada, bir tanım ya da etiketleme yapılmasından ziyade, önemli bir şairin tasavvurlarına yönelik tespitlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

a. Yöntem

Jung (1998: 7-17), insan zihninin en eski ve evrensel etkinliklerinden biri olarak tanımladığı dinin, insan kişiliğinin psikolojik yapısına kadar psikolojinin tüm alanlarında etkin bir güce sahip olduğunu ifade etmektedir. Dinin, bir farkındalık hâli olarak bireyin tüm yaşamını etkisi altına alan bir yapı sergilemekte olup, herkes için aynı işlevselliği göstermediği ve bireye özgü bir gelişim seyri izlediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, dini inancın birey tarafından benimsenme derecesi ile bu inancın bireyin kişilik yapısı üzerindeki etkisi dikkate değer bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Hökekleli, 2013: 187).

Bu makalede, İkinci Yeni akımının öne çıkan şairlerinden biri olan Turgut Uyar'ın, tüm şiirlerini bir araya getiren Büyük Saat adlı eseri incelenerek, şairin Tanrı tasavvuruna dair çıkarımlar yapılması amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında Uyar'ın seçilme gerekçeleri arasında, Türk edebiyatındaki önemi, İkinci Yeni akımının günümüzde hâlâ tüm yönleriyle yeterince çözümlenememiş olması ve Uyar'ın şiirlerine belirgin bir şekilde yansıyan Tanrı tasavvuru yer almaktadır. Araştırmanın temel amacı, şairi herhangi bir etiketlemeye tabi tutmak değil, aksine Uyar'ın şiirinde daha önce incelenmemiş yönleri edebiyat dünyasının, okurların ve araştırmacıların dikkatine sunmaktır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen analizlerin, bu alanın önceki araştırmalarında ele alınmamış olması sebebiyle önem arz ettiği belirtilmektedir. Çalışmada metodolojik olarak '*dokümantasyon tekniği*' ve '*içerik analizi*' yöntemi kullanılmıştır (Karasar, 2005).

b. Turgut Uyar'ın Hayatı

Turgut Uyar, 1927 yılında, Ankara'da, orta gelir düzeyine sahip ve altı çocuklu bir ailenin beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Çocukluk yıllarının büyük bir bölümünü Molla Aşkî Mahallesi ile Altay ve Edirnekapı semtlerinde geçirdiği bilinmektedir. Girit kökenli bir anne ile Arnavut kökenli bir babanın çocuğu olan Uyar'ın babası Hayri Bey, harita binbaşı olması yanı sıra hattatlık sanatıyla da uğraşmıştır.

İlköğrenimi İstanbul ve Eskişehir'de tamamlanmaya çalışılmış; ancak ailenin yaşadığı ekonomik zorluklar nedeniyle Konya Askerî Ortaokulu'na başvurulmuştur. Ortaöğrenimi sırasında, 1941 yılında ilk kez ailesinden uzakta kalarak gurbet yaşantısı deneyimlenmiş, ancak babasının Ankara'da göreve başlaması üzerine eğitim Ankara'da tamamlanmıştır. Ortaokul eğitiminin ardından Bursa Askerî Lisesi'ne kaydını yaptıran Uyar, 1946 yılında bu okuldan mezun olmuş, yükseköğrenimini ise 1947 yılında Askerî Memurlar Okulu'nda tamamlamıştır. Ortaokul ve lise öğrenimini yatılı askerî okullarda sürdüren Uyar'ın bu okulların disiplini ve otoritesinden hoşnut olmadığı belirtilmektedir (Karaca, 2021: 173).

1947 yılında henüz genç yaşta evlenen Uyar, 1948'de Kars'ın Posof ilçesinde Askerlik Şubesi Muamele Memuru olarak göreve başlamıştır. Anadolu'nun bu ücra bölgesinde dört yıl boyunca görev yapmış; bu süreçte Anadolu'nun yaşam koşullarını ve halkını yakından tanıma imkânı bulmuştur. 1952-1954 yılları arasında ise Samsun'un Terme ilçesinde görevini sürdürmüştür. Gençlik yıllarının büyük bir kısmının bir asker-memur olarak Anadolu'da geçtiği ifade edilmektedir. Bu nedenle, Anadolu'nun şairin dünyasında önemli bir yer tuttuğu vurgulanmaktadır.

1954 yılında Ankara'ya atanması, Uyar'ın büyük bir kentte yaşamaya başlamasına ve şiir anlayışı ile düşünce dünyasında önemli değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Karaca, 2021: 174). 1958 yılında askerlik görevinden ayrılan Uyar, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Sanayii'nin Ankara şubesinde çalışmaya başlamış ve emekliliğini takiben İstanbul'a yerleşmiştir. İlk eşi Yezdan Hanım'dan üç, ikinci eşi Tomris Uyar'dan bir çocuğu olan şair, 22 Ağustos 1985 tarihinde, elli sekiz yaşında vefat etmiştir.

c. İkinci Yeni Şiirine Genel Bir Bakış

İkinci Yeni, Türk edebiyatında 1950'li yılların ilk yarısında herhangi bir ön anlaşma olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkan bir şiir hareketi olarak tanımlanmaktadır. Bu hareketin, kendisinden önceki Garip hareketini, isminin konulmasıyla birlikte "Birinci Yeni" olarak

adlandırması, edebiyat dünyasındaki etkisinin büyüklüğünü gösteren temel bir kabul olarak değerlendirilmektedir. Ortak bir yayın organına sahip olmaması, İkinci Yeni'yi kendisinden önceki klasik edebiyat topluluklarından veya edebî akımlardan ayıran önemli bir özellik olarak öne çıkarmaktadır. Hareketin öncülerinin İlhan Berk, Edip Cansever, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Ece Ayhan ve Sezai Karakoç olduğu, hemen hemen tüm edebiyat araştırmacıları tarafından kabul edilmektedir. Türk şiirinde egemen çizgiden ilk sapma olarak nitelendirilen İkinci Yeni'nin, hem pratikte hem de poetikada köklü bir değişim yarattığı belirtilmektedir (Karaca, 2021: 9).

Tüm edebî yeniliklerde olduğu gibi, İkinci Yeni'nin de toplumsal, bireysel ve sanatsal etkilerle yoğrularak doğduğu ifade edilmektedir (Karaca, 2021: 102). Bu akımın temsilcileri, birbirlerinden habersiz şekilde benzer niteliklere sahip ürünler ortaya koymuşlardır. İkinci Yeni'nin doğuşunda etkili olduğu ileri sürülen başlıca faktörler arasında, Demokrat Parti (DP) dönemi ile ilişkilendirilen toplumsal ve siyasal baskılar ile bu dönemde yaşanan toplumsal dönüşümler; Garip şiirine, toplumcu gerçekçi şiire ve genel anlamda söze dayalı poetik anlayışa bir tepki; bunun yanı sıra Batı sanatlarının (örneğin, gerçeküstücülük, atonal müzik, soyut resim ve gerçeküstücü sinema) etkileri ile döneme özgü biyografik koşullar yer almaktadır (Karaca, 2021: 163).

d. Turgut Uyar'ın Şiirlerinde Tanrı Tasavvuru

“Benim hayatım kupkurudur, oradan şiirime ilişkin önemli ipuçları çıkaramazsınız” diyen bir şairin hayatından şiirine veya şiirinden inancına ve yaşamına dair çıkarımlarda bulunmak, genellikle zor bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, bazen şairin şiirleri ile yaşamının birebir örtüşmediği de gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Turgut Uyar'ın kızı Semiramis Uyar'ın belirttiği üzere, “Yenilgi Günlüğü” şiirinin, Uyar'ın siroz teşhisi almasından en az yirmi yıl önce yazıldığı ifade edilmektedir (Akkoç, 2018: 10). Ayrıca, Semiramis Uyar tarafından, Turgut Uyar'ın sarışın ve mavi gözlü olması nedeniyle güneşe karşı hassasiyet taşıdığı ve kumdan yansıyan ışığa tahammülünün az olduğu belirtilmiştir. Buna karşın, Uyar'ın şiirlerinde sıkça yer alan deniz, balıkçı, denizci, gemici ve kadirga motifleri, Büyük Saat adlı eserinde belirgin bir şekilde dikkat çekmektedir. Bu durum, şiirle şairin yaşamının her zaman paralel bir şekilde ilerlemediğini göstermektedir. Özellikle lirik şiirdeki “ben” kavramının doğrudan şairin kendisiyle ilişkilendirilmesinin, her zaman doğru sonuçlara ulaşmayı sağlamadığı vurgulanmaktadır.

Ancak, tüm bu verilere rağmen, şiirin, yalancı ve samimiyetsizliği açık eden özüne ve şair özeninin tecrübelerini yansıtan bir dil sunduğuna dikkat çekilmelidir. Şiirin, yalnızca sanatsal bir ürün olmanın ötesinde, şairin kendi iç dünyasıyla yüzleşme edimi olduğu belirtilmektedir. Bu süreçte, şairin kimliği, inançları ve dünya görüşünün şiiri doğrudan etkilediği vurgulanmaktadır. Genel bir kabul olarak, edebi bir ürünün, tamamen yazarından bağımsız bir şekilde ortaya çıkmasının mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, şairin şiirlerinden, tasavvurlarına dair tespitlerde bulunmak kaçınılmazdır. Özellikle Turgut Uyar gibi edebiyatın önemli bir isminin şiirine derinlemesine bakma girişiminin, doğal ve gerekli bir çaba olduğu belirtilmektedir.

İkinci Yeni şairleri arasında, Sezai Karakoç dışında Tanrı kavramına dair düşüncelerin ele alınabildiği nadir isimlerden biri de Turgut Uyar'dır. Ancak, Uyar'ın Tanrı tasavvuru ile Karakoç'un Tanrı anlayışının temelde birbirinden tamamen farklı olduğu vurgulanmaktadır. Bu makalede, Büyük Saat adlı eser ayrıntılı bir şekilde incelenerek, bu farklılıklar çeşitli yönlerden ele alınacaktır. İnceleme, Büyük Saat'teki sıralamaya uygun olarak ilerleyecek ve başlangıç noktası, Uyar'ın ilk şiir kitabı olan Arz-ı Hal olacaktır.

Ufacık korumuzda dolaşırdım korkuyla,
Ve Allah'ı arardım serçe yuvalarında,
Bulamayınca dua yollardım akan suyla,
Göğü bulutlar saran bahar havalarında,
Dolaşırdım ufacık korumuzda korkuyla. (Uyar, 2019: 17).

Yukarıdaki dizeler, Turgut Uyar'ın ilk dönem şiirlerinden biri olan ve Arz-ı Hal kitabının ilk şiiri "Yad"dan bir kesittir. Şiirin ilk bölümünde, böğürtlenlerin toplandığı bir köy yolundan bahsedilmesi ve kullanılan "di'li geçmiş zaman" kipinin, daha çok çocukluk ve gençlik hatıralarının anımsanmasıyla yazıldığı izlenimini vermektedir. Tanrı tasavvurlarında yaşın önemli bir etken olduğu ileri sürülmektedir. 7-16 yaş aralığındaki çocuk ve gençlerin Tanrı algılarına yönelik yapılan araştırmalarda, 9-10 yaş grubundaki çocukların Tanrı'yı nesnel sıfatlar bağlamında tasavvur ettiği, 12-13 yaş grubundaki çocukların ise Tanrı'nın iyilik ve adalet gibi özelliklerine vurgu yaptığı; bağışlayıcılığı, hâkimiyeti ve baba figürü olarak algıladığı belirtilmektedir (Deconchy, 1964).

Allah'ı arayan çocuk figürünün, Uyar'ın sonraki şiirlerinde de sıkça rastlanan bir motif olduğu görülmektedir. Uyar'ın, Allah'ın varlığı ve evrene müdahalesi konusunda yaşadığı gelgitler, şiirlerinde belirgin bir şekilde yer almıştır. Şairin Tanrısının uhrevi bir nitelik taşımadığı, buna karşın serçe yuvalarını ve "göklerde her gün büyüyen ayı" seyrederek

doğa ile Allah arasında bir bağ kurduğu izlenimini vermektedir. Bu durum, doğanın Tanrı'yı ilk hissettiğimiz alan olarak kabul edilmesiyle ilişkilidir. İnsan çocukluk döneminde, dünyadaki sistemli ve sonsuz kudreti fark etmeye başladığında zihninde pek çok sorunun belirdiği ve bu sorulara yanıt bulmanın zaman zaman güç bir hâle geldiği ifade edilmektedir. Allah'a iman etmenin, görülmeyen bir şeye inanmayı gerektirdiği ve salt akılla evreni anlamaya çalışan bireyler için bir çıkmaz oluşturduğu dile getirilmektedir.

Uyar'ın Tanrı tasavvuru bağlamında en çok malzemeyi sunduğu şiirlerden birinin Arz-ı Hal olduğu görülmektedir. Bu şiir, kitapta “Yad” şiirini takip etmektedir. İronik bir dille kaleme alınan şiirin, başlangıçta Allah'a yakarış gibi algılanmasına rağmen, şairin Tanrı'ya insani özellikler atfettiği ve O'nu yeryüzüne indirerek insani uzuvlar ve özelliklerle betimlediği fark edilmektedir.

Ben de günahkâr kullarıdanım Allahım!
Bir “Kulluvallahi” bilirim dualardan,
Bir de “Yarabbi şükür” demeyi doyunca.
Bir kere oruç tutmam ramazan boyunca,
Ama çekmediğim kalmadı sevdalardan.
Ben de günahkâr kullarıdanım Allahım!
Yazdıklarına sakın darılma Allahım!
Meleklerin sana bunları söylemezler.
Artık, pek yarattığın gibi değil dünya
İnsanlar hem sabuna karıştı, hem suya:
Ne olursun, hoşuna gitmediyse eğer,
Yazdıklarına sakın darılma Allahım! (Uyar, 2019: 18).

Bu dizelerin ardından gelen şiirin dördüncü kıtası oldukça çarpıcı bir içeriğe sahiptir. Bu bölümde, Turgut Uyar'ın Tanrı'yı tamamen insanlaştırdığı görülmektedir. Normal şartlarda, Tanrı'nın doğması, ölmesi veya yarattığı insanlara benzer şekilde bir insana ilgi duyması gibi durumlar mümkün değilken, Uyar'ın dizelerinde bu olasılıklar ima edilmektedir. Ayrıca, Tanrı, eril bir nitelik atfedilerek erkek cinsiyeti ile özdeşleştirilmiştir.

Bu yaklaşım, antropomorfik Tanrı anlayışı çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda, Tanrı'ya insana özgü organlar izafe edilerek, O, insan formunda tasavvur edilmektedir. Tanrı'nın konuşma, görme ve işitme gibi insanî özelliklerle tanımlandığı, insana özgü duygularla nitelenerek, bir algı objesi olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir (Harman, 2011). Uyar'ın bu yaklaşımıyla, Tanrı'nın uhrevî ve aşkın boyutundan ziyade, insana yakın ve kavranabilir bir şekilde

betimlendiği görülmektedir. Şiir bu çerçevede, Uyar'ın Tanrı tasavvuru hakkındaki özgün yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Sana bir şey soracağım, affet Allahım!
Beş vakit kızlar doluyor camilerine,
Beyaz yaşmaklı, beyaz tenli, masum kızlar.
Benim bir defa görüşte yüreğim sızlar;
Sen tutulmadın mı, içlerinden birine?
Sana bir şey soracağım affet, Allahım!

Yukarıdaki dizelerden hareketle, Turgut Uyar'ın bir Tanrı'nın varlığını, O'nun evreni ve içindekileri yarattığını kabul etmekle birlikte, Tanrı'yı insanüstü ve aşkın bir varlık olarak görmekten ziyade, güçlü ve kahraman bir insan figürü olarak tasavvur ettiği anlaşılmaktadır. Uyar'ın Tanrısı, yıllardır insanlar tarafından varlığına inanılan bir mitolojik kahramanı andırmaktadır. Bu tasavvurun, metafizik yönünün yok denecek kadar az olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, aynı şiirin son kıtasında, Uyar, kendi Tanrı tasavvurunu ortaya koyarak; O'nun varlığına dair, insan zihninin yetersizliği ve kavrayış sınırları nedeniyle, tam anlamıyla net bir kabulün mümkün olmadığını ima etmektedir. Bu durum, Uyar'ın Tanrı tasavvurunun çelişkiler ve insanın ontolojik sınırlarıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Şairin, Tanrı'nın metafizik bir yaratıcıdan çok, insan aklının sınırlı kavrayışına uygun bir biçimde insani niteliklerle betimlendiği bir figür olarak ele aldığı görülmektedir.

İşte insanlar bu minval üzere Allahım!
Kıt kanaat sere serpe yollar boyunca.
Sen, bizim için hâlâ o ezeli sırsın.
Sen de, bizi bilmiş olsan, başkalaşırsın.
Herkesin kederi, gâilesi boyunca.
İşte insanlar bu minval üzere Allahım! (Uyar, 2019: 18).

Burada ele alınması gereken bir diğer önemli ifade, “sen de bizi bilsen başkalaşırsın” dizesidir. Bu ifade üzerinden, Turgut Uyar'ın, evrene müdahalede bulunabilen, yarattıklarını sürekli duyan ve işiten, onların adımlarını önceden bilme gücüne sahip aşkın bir Tanrı anlayışını reddettiği görülmektedir. Şaire göre, Tanrı'nın aşkınlığı yalnızca yaratma yetisi ile sınırlıdır. Bu bağlamda, Uyar, Tanrı'nın yalnızca “yaratma” yani “tekvin” sıfatını kabul etmektedir. Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, bu yaklaşım, yaratma eyleminin olağanüstülüğünün ve bunun yalnızca Tanrı tarafından gerçekleştirilebileceği kabulünün bir yansımasıdır.

Bununla birlikte, şairin yaşama dair anlayışının, insanın yaratılışından sonra tamamen özgür olduğu ve dünyanın işleyişinin kendi kendine devam ettiği şeklinde olduğu görülmektedir. Uyar'ın, kişisel yapısı itibarıyla da evrene ve bireyin kaderine yalnızca insanın müdahale edebileceği düşüncesini benimsediği anlaşılmaktadır. Bu perspektif, şairin Tanrı tasavvurunda, O'nun yaratıcı sıfatına vurgu yaparken, müdahil bir güç olarak algılanmadığını ortaya koymaktadır.

Öte yandan, Uyar'ın başka bir şiirinde Tanrı'nın aşkın bir varlık olarak kabul edildiği ve gerçekleşen olumlu bir olayın sebebinin Tanrı'ya bağlandığı görülmektedir. Bu durum, şairin Tanrı tasavvurunda yer alan gelgitleri ve çelişkileri yansıtan bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Uyar'ın şiirlerinde, Tanrı'nın hem metafizik bir güç hem de insanî bir figür olarak farklı biçimlerde tasvir edilmesi, onun tasavvurundaki çok yönlülüğe işaret etmektedir.

Balkonlu geceler olur değil mi?

Islıklar olur değil mi?

Senin yokluğun olmaz değil mi?

Seni bulduğum Tanrıdır ona şükür. (Uyar, 2019: 166).

Yukarıdaki dizelerden hareketle, Turgut Uyar'ın Tanrı'yı bir kavuşma aracı olarak tasavvur ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Uyar'ın Tanrı'yı insani özelliklerle donatılmış, merhamet figürü taşıyan bir anne veya baba olarak benimsediği sonucu çıkarılabilmektedir. Çocuğun ihtiyaç duyduğu her an anne ve babasını yanında bulabilmesinin temel güven duygusuyla olan ilişkisi vurgulanmaktadır. Bu duyguların, dinin ve Tanrı tasavvurunun temellerini oluşturduğu belirtilmektedir. Uyar'ın Tanrı tasavvurunun, çocukluk döneminde somutlaştırdığı şefkatli bir el olarak inşa edildiği ve bu şekilde kaldığı söylenebilir.

Bu dizeler, Uyar'ın evrende meydana gelen olayları neden-sonuç ilişkisi içerisinde Tanrı ile bağdaştırdığı nadir örneklerden biri olmuştur. Şairin tasavvurunda, evrene müdahil olabilen bir Tanrı figürü görülmemesine rağmen, genel olarak Tanrı, güçlü ve insani niteliklere sahip bir kahraman olarak algılanmaktadır. Uyar'ın şiirlerinde Tanrı'nın, metafizik bir varlık olmaktan ziyade, insana yakın bir figür olarak betimlendiği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki örnekler, bu yaklaşımı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Şairin Tanrı'ya ilişkin bu özgün yaklaşımı, onun tasavvurundaki bireysel ve kültürel etkilerin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Karanlık bir yelkenden hızla boşalan kılı tükenmez rüzgâr

Şehirler. Yolları boyunca dükkânlar açtık, mostralar düzdük
Bilimleri sürdük getirdik çılgın ateş yalnızlığımızdan
O bizi dövüp sövemiyen acemi, haydi yufka yürekli Tanrılar katına

Bu dizelerde yer alan “yufka yüreklilik” ve “sövme” gibi kavramlar ile “Tanrı” yerine “Tanrılar katı” ifadesinin kullanılması, Turgut Uyar’ın Tanrı tasavvurunu daha çok mitolojik bir düzleme yerleştirdiğini göstermektedir. Şairin, Tanrı’yı aşkın bir varlıktan ziyade mitolojik unsurlar ve insani niteliklerle ilişkilendirdiği bu yaklaşım, onun tasavvurundaki özgünlüğe işaret etmektedir. Bu bağlamda, Uyar’ın Tanrı’yı, geleneksel dinî kavrayışlardan farklı olarak, mitolojik ve insana daha yakın bir çerçevede ele aldığı anlaşılmaktadır.

Bedenin suçları sürünce aralarda,
Artık biraz da kutsal kitapları okumak. (Uyar, 2019: 235).

Yukarıdaki dizelerde, Turgut Uyar’ın kutsal metinlerin vicdanı rahatlatmaya yönelik bir işlev taşıdığına dair bir ima taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, şair tarafından, belirli bir yaşa geldiğinde veya yeterince günah işlendiğinde Tanrı’ya yönelen bireyleri eleştiren ironik bir bakış açısı ortaya konmuştur. Daha açık bir ifadeyle, Uyar’ın bu yaklaşımı, din psikolojisinde "Bütünleşmiş İnanç Dönemi" olarak adlandırılan, bireyin orta yaş ve sonrası dönemde gerçekliğin tek boyutlu olmadığı gerçeğiyle yüzleşmesini eleştirmektedir. Bu evredeki zıtlıkların entegrasyonuna yönelik şairin eleştirel bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır (Hacıkeleşoğlu, 2022: 123).

Uyar’ın Tanrı’yı insanlaştırdığına dair bir başka örnek, Kadırğa adlı şiirinde yer alan dizelerde görülmektedir. Şairin, Tanrı’yı insani niteliklerle tasvir ettiği bu dizeler, onun Tanrı tasavvurunun antropomorfik yönünü belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, Uyar’ın Tanrı anlayışının mitolojik ve insani bir çerçevede ele alındığını yansıtmaktadır.

Bir şafak artığı gibi sanki yoktu. Kullanılırdı
İçkisi ve eti kötüydü, Tanrı
Çabuk kocaltırdı kadını. (Uyar, 2019: 255).

Burada Turgut Uyar’ın, antropomorfik bir bakış açısıyla Tanrı’yı güçlü ve azametli bir insan figürü gibi tasvir ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, Uyar, bazı dizelerinde Tanrı’yı gücendirmekten çekindiği bir tutum sergilemiştir. Bu dizeler, şairin Tanrı’ya tam anlamıyla inanmadığına ve arzu ettiği şekilde bir kul olmayı başaramadığına dair bir içsel çatışma yaşadığı izlenimi uyandırmaktadır. Bu durum, şu dizelerde açıkça gözlemlenmektedir:

Korkuyorum duyarlığımın ve
Tanrısızlığın adını anmaktan. (Uyar, 2019: 270).

Bu dizeler, Uyar'ın Tanrı'ya yönelik duyduğu derin hassasiyeti ve Tanrı inancıyla ilgili yaşadığı gelgitleri yansıtan bir örnektir. Şairin bu yaklaşımı, onun Tanrı tasavvurundaki bireysel ve duygusal boyutun önemini ortaya koymaktadır.

Turgut Uyar'ın aynı şiirinde yer alan "...ölüme temiz değilim" (Uyar, 2019: 272) ve "Ah sonsuz düzen/ Nasıl da varsın" (Uyar, 2019: 272) dizeleri, onun Tanrı tasavvurunda aşkın bir varlığın izlerini taşıdığına işaret etmektedir. Bu dizelerde, kâinatın düzeninin yüce bir varlık tarafından yönetildiği imasının bulunduğu açıktır. Uyar'ın, evrensel bir düzenin varlığına yönelik bu düşüncesi, Tanrı tasavvurunda insanî özelliklerin yanı sıra, yaratıcı bir gücün aşkını da zaman zaman benimsediğini göstermektedir.

Ayrıca, Uyar'ın Tanrı tasavvuru üzerinde durulurken "İslam kalmak" ifadesine mutlaka değinilmesi gerekmektedir. Bu ifade, Uyar'a özgü bir nitelik taşıyıp, onun Tanrı'ya ve dinlere yönelik bakış açısını ortaya koyan önemli bir göstergedir. Şairin "Malatyalı Abdo İçin Bir Konuşma" adlı şiirinde bu söz öbeği şu şekilde yer almaktadır:

"...Malatyalı Abdo Her gün bir yanıyla gavur Her gün bir yanıyla
İslam kalır." (Uyar, 2019: 300).

Bu dizeler, Uyar'ın inanç ve kimlik konusundaki gelgitlerini ve dini algısındaki bireysel yaklaşımı yansıtmaktadır. Tanrı tasavvuruna dair bu ifadeler, Uyar'ın dinî öğelerle kurduğu kişisel ve eleştirel ilişkiye ışık tutmaktadır.

Ve ben ruhçulara göre şaşkın
Zevcelere göre alkoliktim
Evet, gerçekten hayatımda çok içtim
Ne kadar içtim, ne kadar duraklardan geçtim
Öfkenin ve sevincin özüne sığınıp
Ama. Bir akşam oldu muydu iyi bir akşam
Yani saksı çiçeklerinin üzerine tozlar konan
Ve çalışmışsam o gün, dürüst ve İslam kalmışsam
Bu iyi bir başlangıçtır derim aşk yapmaya. (Uyar, 2019: 306).

Yukarıdaki dizelerde geçen "İslam kalmak" ifadesi, Turgut Uyar tarafından masumiyet, temizlik ve dürüstlikle ilişkilendirilmiştir. Bu ifade, şairin akşamları vicdanıyla yaptığı bir muhasebenin tanımı olarak yorumlanabilir. Uyar'ın Tanrı'yı algılama biçimi, Goldman'ın *Sezgisel*

Dini Düşünce Evresi ile benzerlik taşımaktadır. Goldman, çocuğun dini gelişimini, duyguların baskın olduğu *dindarlık öncesi* dönemden başlayarak, somut ve maddi olanı kavramaya başladığı *dindarlık altı* aşamasına kadar ele alır. Dindarlık öncesi dönemde, güven, sevgi ve aidiyet gibi duyguların dinî hislerle birleştiği; dindarlık altı aşamada ise çocuğun dini kavram ve sembolleri somut varlıklarla ilişkilendirdiği belirtilmektedir (Bilici, 2014: 36).

Bu bağlamda, Uyar'ın Tanrı tasavvuru, akla ve bilime duyduğu güvenle birlikte, âleme müdahalede bulunmayan bir ulûhiyet anlayışını yansıtarak deizme yakın bir yaklaşımı işaret etmektedir. Uyar'ın tasavvurunda, Tanrı bir sığınak olarak görülmektedir. Bu yaklaşımın, şairin yaşam karşısındaki çaresizliğiyle başa çıkma ve bu süreçte destek bulma arzusunu tatmin etmeye yönelik olduğu görülmektedir. Şairin bu anlayışı, yaşamı sürdürme ve yeni bir günü hak etme düşüncesiyle bağlantılıdır. Bu durum, şairin ilerleyen kısımlarındaki şu ifadelerde daha net bir şekilde gözlemlenebilir:

Ama bir akşam
hak edilmemiş bir akşam
dürüst ve İslam kalmamışsam
yeter kendimi yargılamama
bir şey yapmam
biraz daha beklerim. (Uyar, 2019: 306).

Uyar'ın Tanrı'yı somut bir sığınak ve insanın ruhsal ihtiyaçlarına cevap veren bir figür olarak algılaması, onun Tanrı tasavvurunun bireysel, duygusal ve entelektüel boyutlarını bir arada barındırdığını göstermektedir.

Turgut Uyar'ın *Divan* adlı eserinde yer alan münacaat ve naat türündeki şiirler ise oldukça ilginç bir nitelik taşımaktadır. Uyar, *Divan* yazmadaki amacının, geleneksel bir divan oluşturmak yerine, bu formu modern bir içerikle yeniden şekillendirmek ve kendi çağının divanını yaratmak olduğunu belirtmiştir. Uyar, *Divan* eserinin merkezine halkı yerleştirmiş, bu nedenle münacaatını ve naatını Tanrı'ya değil, halka yazmıştır (Atbaşı, 2016). Bu yaklaşım, Uyar'ın şu sözlerinde açıkça dile getirilmiştir: "Aslında kitabın adını 'Halk Divanı' diye düşünmüştüm. Ama o günlerde 'halk' sözcüğünün nasıl sömürüldüğünü düşününce vazgeçtim. Kitaptaki Naat'ta da öbürlerinde de Münacaat'ta da seslenen özne halktır" (Uyar, 2009: 560).

Bu yaklaşım, Uyar'ın kişiliği ve yaşam biçimiyle tutarlı bir davranıştır. *Divan* eserinde halk kavramının ön plana çıkarılması, Uyar'ın

şairlerinde vatan ile Tanrı kavramlarının iç içe geçtiğini göstermektedir. Şair, aşkın bir varlık olarak Tanrı'yı, vatan kadar önemli ve vazgeçilmez bir kavramla ilişkilendirmiştir. Uyar'ın, özellikle vatan düşüncesinin ön plana çıktığı anlarda, Tanrı'nın varlığını daha güçlü bir şekilde hissettiği anlaşılmaktadır. Şair halka olan duyarlılığını, düz yazılarında da dile getirmiştir: "Siz bir büyük şehir çocuğusunuz. Ben de öyle. Yalnız aramızda bazı farkların bulunduğunu, daha konuşmalarımızın başında anlayıverdik. İkimiz de Anadolu'yu burada tanıdık. Fakat ben sadece tanımakla kalmadım. Sevdim de" (Uyar, 2018: 18).

Uyar, *Divan* eserinin öznesinin halk olduğunu ifade etse de, bu eserdeki bazı dizelerden Tanrı tasavvuruna dair çıkarımlar yapılabilmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, Uyar'ın şiirlerinde Tanrı, vatan ve halk kavramları birbirine geçmiştir. Bu durum, özellikle *Mümacaat* adlı şiirde yer alan şu dizelerde açık bir şekilde gözlemlenmektedir:

Senin hüznün bir yazgıdır, bir eski zamandır
büyüksün artık büyük dirimine beni inandır.
sen yarattın, sendeyiz, suyumuz, toprağımız kanımız senden
ey yüce bekleyiş, sanki bu kalın eller kimin elleri
biz bir aşk nedir biliriz seninle, biz biliriz
ey kim varsa orda o tek olanın adına çekin kürekleri. (Uyar, 2019:

344).

Bu çıkarımlar, Uyar'ın Tanrı tasavvurunun, modern şiir anlayışında bireysel ve toplumsal unsurlarla nasıl harmanlandığını anlamak açısından önem taşımaktadır.

Uyar'ın Naat şiirinde, aşkın bir varlıktan bahsettiği anlaşılmaktadır. Şairin kendi açıklamaları olmasa, bu dizelerde yalnızca Tanrı tasavvurundan söz edildiği düşünülebilirdi. Ancak, Uyar'ın kendi sözleri ve yaşamıyla birlikte değerlendirildiğinde, burada bahsedilen "tek haklı" varlığın, Tanrı olsa bile insani özelliklerle donatılmış bir Tanrı olduğu görülmektedir. Uyar'ın Tanrısı, geleneksel anlamda aşkın bir varlık olmaktan çok, bir halk kahramanı niteliği taşımaktadır. Bu yaklaşım, şairin Tanrı'yı, insanî özelliklerle tasvir ederek daha somut ve kavranabilir bir çerçevede ele aldığını göstermektedir.

Oysa bir çiçek vardı bahçelerde kendini dererdi
Sevinçle. Kendini tek haklıya bir gün sunmak üzere. (Uyar, 2019:

345).

Turgut Uyar'ın şiirlerinde sıkça geçen "dirim" ve "diri" kavramlarının, onun Tanrı tasavvuru ile doğrudan bağlantılı olduğu fark

edilmektedir. Bu kavramlar, dirilmek ve tazelenmeyi ifade etmekle birlikte, Tanrı'ya bağlanmaması nedeniyle Uyar'ın Tanrı algısını ortaya koymaktadır. Örneğin, “Senin hüznün bir yazgıdır bir eski zamandır/ büyüsun artık büyük dirimine beni inandır” ve “Çoktan beri beklediğin o diri gülümseyiş bendim” gibi dizelerde, “diri” ve “dirim” kavramlarının neye atıfta bulunduğu net olarak belirtilmese de, bu ifadelerin kişisel ve ulusal bir devinimin en yüce hâlini simgelediği düşünülebilir.

Bu bağlamda, Uyar'ın “dirilmek” ve “diriltmek” kavramlarına yüklediği anlamın, İslami bir yeniden diriliş inancını taşımadığı açıktır. Şairin Tanrı tarafından yeniden diriltileceğine dair bir inanç taşımadığı ve deistik bir söylem içinde bulunduğu görülmektedir. Özellikle, “Ey dirim ey dirim tek tanrı sensin/ tanrı sendin her defa” dizesi, Uyar'ın Tanrı olarak dirimi işaret ettiğini ve bir tamamlanmışlık, yücelmişlik veya kendini gerçekleştirme hâlinen bahsettiğini göstermektedir. Bu, zaman zaman bireysel, zaman zaman ise ulusal bir dirimdir.

Her ne kadar Tanrı'ya uhrevi bir anlam yüklenmediği belirtilse de, Uyar'ın aşkın bir varlığa inanmadığını söylemek mümkün değildir. Tanrı, Uyar'ın şiirlerinde yer yer ulusal bir kahraman figürüyle iç içe geçmiş olarak tasvir edilmektedir. Bununla birlikte, Tanrı'nın, kendisi ve diğer yaratılmışlardan daha yüksek bir mertebede bir varlık olarak algılandığı açıktır. Uyar'ın antropomorfik bir Tanrı tasavvuruna sahip olduğu, Tanrı'yı âleme içkin bir varlık olarak tahayyül ettiği ve sıklıkla Tanrı'nın sıfatlarını reddettiği görülmektedir.

Uyar'ın şiirlerinde, Tanrı'ya dair gelgitler belirgindir. Tanrı bazen var bazen yok gibidir; şair bazen inanmak ister, bazen de böyle bir şey içinden gelmez. Bazen inanmadığı için kendini suçlu hissederken, bazen de yalnızca kendisine hesap verebileceğini düşünür. Ancak bu tutumun, Uyar'ın şiirlerinin yıllar içinde geçirdiği bir değişimden ziyade, başlangıcından itibaren şiirlerinde mevcut olduğu görülmektedir. Bu durum, onun Tanrı tasavvurunun bireysel ve duygusal çatışmalarla şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Şimdi nasıl olsa yıkayacaklar biliyorum
çünkü kimleri yıkadıklarını gördüm
yıkamak boyun eğdirmektir onlar adına
önce tanrı adına sonra öbürü sonra doğa. (Uyar, 2019: 458).

Bu şiirinde geçen “onlar adına” ifadesi, Turgut Uyar'ın bu görüşlere katılmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Şairin, ölünün neden yıkandığına dair bazı düşünceleri dizelerine yerleştirerek bu uygulamayı

eleştirdiği ve bir anlamda yersiz bulduğu açıktır. Bu yaklaşım, Uyar'ın geleneksel-dini ritüellere yönelik eleştirel tutumunun bir yansımasıdır.

Uyar'ın Tanrı tasavvurunu özetleyen en dikkat çekici şiirlerinden biri de “Hiçsizliğe” adlı şiiridir. Bu şiirde Tanrı'nın tüm evren olduğu veya evrende görülen, dokunulan ve şahit olunan her şeyde varlık bulunduğu ifade edilmektedir. Uyar'ın, bu dizelerde, tıpkı bir çocuk gibi Tanrı'yı anlamak ve O'na ulaşmak için zihninde somutlaştırmaya çalıştığı görülmektedir. Şairin, Tanrı'ya, kendisinden sorumlu bir ebeveynmiş gibi seslendiği; hatta masumiyetine ikna etmeye çalıştığı bir tutum sergilediği hissedilmektedir.

Ancak, Uyar'ın Tanrı'yı tam anlamıyla çözümleyemediği ve O'na dair kesin bir anlayış geliştiremediği açıktır. Şairin tasavvurunda, Tanrı'nın varlığı kabul edilmekle birlikte, bu varlık yalnızca hissedilebilir bir düzeyde kalmaktadır. Tanrı'nın görünmezliği ve yalnızca sezgisel bir varlık olarak algılanması, Uyar'ı tatmin etmemektedir. Bu durum, şairin Tanrı tasavvuru hakkındaki gelgitlerini ve O'na yönelik kavrayışındaki sınırlılıkları yansıtmaktadır. “Hiçsizliğe”, Uyar'ın Tanrı, evren ve insan arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik arayışlarını ortaya koyan önemli bir şiirdir:

Tanrı sen ne kadar güzelsin
bir hiç olarak
ormansın belki bilmiyorum
belki ormanda bir ağaçsın şuncacık
bir pazartesi günüsün
insanları dupduru edemeyen
bütün karayollarında ve demiryollarında
gider gelirim bütün dünyada
ama biliyorum Kırşehir'de mezarsın
bir kilisesin Kapadokya'da
sözgelimi yumurtada zarsın
ustasın sabahları yapmada
en katı yoklukları koyarak, insanın içine
akşamüstlerinde biraz gaddarsın
sular ve zamanlar kararırken
ne yapalım
bari bağışlayalım birbirimizi. (Uyar, 2019: 602).

S o n u ç

Şairler, akıl ve duygu yetilerini, dilin sınırlarını genişleten söz yetenekleriyle birleştirme yetisine sahiptir. Şiir, insan deneyimlerini

somutlaştırarak fiziksel ve elle tutulabilir bir gerçekliğe dönüştürür; bu durum, şairin yaşamı ile şiiri arasındaki ayrılmaz bağın kaçınılmazlığı ile sonuçlanır. Şairin kişisel yaşamı, şiirlerinden bütünüyle ayrı düşünülemez. Turgut Uyar gibi bir şairin yaşamı ve şiiri arasındaki ilişki, bu bağlamda dikkat çekicidir. Örneğin; Uyar'ın siroz teşhisi almasının yirmi yıl öncesinde kaleme aldığı “Yenilgi Günlüğü” şiiri, onun genç yaşında dahi ölüm ve yenilgiye yönelik içsel bir yakınlık geliştirdiğini göstermektedir. Ancak, şairler her zaman yalnızca kendi bireysel deneyimlerinden bahsetmez; çevresel faktörler ve zihinsel yolculuklar da şiirlerine dâhil olur. Hiçbir şair, kendi tasavvurlarının izlerini şiirlerinde taşıdığını reddedemez. Şairin kendisini şiirine katmaması bile, bir şekilde onun kişiliği ve düşünceleri ile bağlantılıdır ve bu bağlantılar üzerinden çeşitli edebî çıkarımlar yapılabilir.

Kişinin Tanrı'ya yönelik geliştirdiği tutumlar, yaşam ve topluma dönük tavırlarının da bir yansımasını oluşturur. Bu bağlamda, Turgut Uyar'ın şiirlerinde Tanrı inancına dair zengin bir malzeme bulunduğu söylenebilir. Şair, şiirlerinde Tanrı ile sürekli bir hesaplaşma içinde olduğu izlenimini vermektedir. Uyar'ın Tanrı tasavvuru, çoğunlukla antropomorfik bir nitelik taşır; Tanrı'nın sıfatlarını reddeden, çocukluk döneminde somutlaştırılan ve yetişkinlikte de devam eden bir Tanrı algısını barındırır. Şair, şiirlerinde Tanrı'ya dualar ederek O'nu somutlaştırır; insani özellikler atfeder ve kimi zaman ulusal bir kahraman olarak tasvir eder. Bununla birlikte, onun insanüstü ve aşkın bir varlığa inanma eğilimi taşıdığı da gözlemlenmektedir. Ancak Uyar'ın Tanrı tasavvurunda vahyi bir Tanrı inancına rastlanmamaktadır. Uyar'ın Tanrı'sı, uhrevi ve metafizik bir yaratıcıdan daha çok, güçlü ve diğer insanlardan daha yüce özelliklere sahip bir halk kahramanı olarak öne çıkmaktadır. Mitolojik bir Tanrı anlayışı benimseyen Uyar, İslam'ı ise şiirlerinde temizlik ve saflığın bir metaforu olarak kullanmaktadır.

Uyar'ın Tanrı tasavvuru, yaşam ve doğa ile kurduğu bağ üzerinden şekillenmiştir. Şiirlerinde doğa, Tanrı'nın varlığını anlamak ve hissedebilmek için bir araç olarak kullanılmaktadır. Ancak, bu tasavvurda Tanrı'nın aşkınlığı, genellikle O'nun yaratma sıfatıyla sınırlı kalmaktadır. Şair, Tanrı'yı bazen merhametli bir ebeveyn figürü, bazen ise doğadaki düzenin bir parçası olarak betimlemiştir. Örneğin; Uyar'ın *Arz-ı Hal* şiirinde Tanrı'ya yönelttiği sorular ve dualar, Tanrı'yı insani bir varlık olarak gördüğünü, aynı zamanda O'nun varlığı konusunda sürekli bir sorgulama ve gelgit içinde olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Turgut Uyar'ın şiirlerindeki Tanrı tasavvuru, şairin kişisel inançları, kültürel birikimi ve poetik yaklaşımlarının bir

yansımasıdır. Uyar'ın Tanrı'ya dair tasavvurları, yalnızca dinî bir anlayışı değil, aynı zamanda onun dünyaya, topluma ve bireysel varoluşa dair düşüncelerini de yansıtır. Şairin Tanrı algısı, metafizik bir yaratıcıdan ziyade, insan yaşamını ve toplumsal dinamikleri etkileyen güçlü bir figür olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Uyar'ın Tanrı tasavvuru, din psikolojisi ve edebiyat ilişkisi açısından din psikologlarına önemli bir çalışma alanı sunmaktadır.

Kaynaklar

- Akkoç, D. A. (2018). *Turgut Uyar'ın çocukları*. İletişim Yayınları.
- Atbaşı, N. E. (2016). Modern Türk şiirinde divan sahibi şairler. *Modern Türk Araştırmaları Dergisi*, 13 (2).
- Bilici, A. B. (2014). *0-6 yaş grubu çocuklarda dini gelişim süreci ve din eğitimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Clark, W. H. (1969). *The psychology of religion: An introduction to religious experience and behavior*. Macmillan.
- Deconchy, J. P. (1964). *L'idée de dieu entre 7 et 17 ans; base sémantique et résonance psychologique*. Lumen Vitae.
- Hacıkeleşoğlu, H. (2022). *Ebeveyn algısı, kişilik ve Tanrı tasavvuru*. Çamlıca Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2011). *Teşbih maddesi*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. TDV Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). *Din psikolojisi* (10. baskı). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Jung, C. G. (1998) *Psikoloji ve din*. (çev. R. Karabey). İnsan Yayınları.
- Karaca, A. (2021). *İkinci yeni poetikası*. Dergâh Yayınları.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (17. Baskı). Nobel Yayınları.
- Kısa, C. (2013). *Nesne ilişkileri ve Tanrı tasavvuru*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meissner, W. W. (1987). *Life and faith: Psychology perspectives on religious experiences*. Georgetown University Press.
- Parini, J. (2020). *Şiir neden önemlidir?* (çev. G. Turan). Yapı Kredi Yayınları.
- Uyar, T. (2018). *Korkulu ustalık*. Yapı Kredi Yayınları.
- Uyar, T. (2019). *Büyük saat*. Yapı Kredi Yayınları.
- Vergote, A. (1999). *Din, inanç ve inançsızlık*. (çev. V. Uysal). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

